

Reobrir les escoles: per què, com i per a qui

Policy Brief #2 Juny 2020

AUTORS

Lucas Gortazar

World Bank

Jorge Galindo

EsadeEcPol

RESUM EXECUTIU

- La reobertura de les escoles planteja la **tensió entre els riscos sanitaris de tornar a les aules i el cost educatiu**, social i econòmic de mantenir-les tancades. Malgrat això, més de vint països de l'OCDE ja les han reobert. En aquest #PolicyBrief, analitzem com organitzar el retorn a les aules minimitzant-ne els riscos epidemiològics i els costos socials i educatius.
- **Per organitzar aquesta reobertura, proposem que tots els centres educatius prestin uns serveis mínims essencials a tots els alumnes** i que, a partir d'aquí, es donin respostes individualitzades i flexibles en mòduls extra d'atenció presencial.
- Els criteris per establir les prioritats han de ser: (1) la vulnerabilitat econòmica; (2) la necessitat de conciliació, ateses les característiques del treball de les mares i dels pares; (3) les necessitats específiques de suport educatiu, i (4) els grups d'edats més joves (educació infantil i primària).
- Per assolir aquests objectius, **caldrà un compromís més gran d'inversió que els 2.000 milions d'euros anunciats pel Govern espanyol**, que se centri en els quatre criteris indicats i estigui associat a cada centre, i que els seus resultats s'avaluïn de manera independent.
- La premissa epidemiològica per reprendre l'activitat educativa ha de ser minimitzar la probabilitat d'episodis de contagi comunitari:
 1. Establir contactes prioritaris i inevitables entre els adults, atesa la lògica que el contagi més probable és entre ells, més que entre els infants.
 2. Mantenir unes condicions que redueixin "les tres C": minimització dels contactes pròxims en espais tancats i concorreguts (*closed spaces, crowded places, close-contact settings*).
 3. Definir sempre que es pugui uns grups de contacte constants dins i fora l'aula, associant-los a uns espais igualment estables.
 4. Escalonar els horaris per tal de reduir la densitat en l'ús dels espais.
- Per minimitzar la probabilitat que un contagi a la comunitat educativa ampliada esdevingui un brot, caldria que cada centre activés un sistema d'alerta primerenca, amb un protocol senzill per a qualsevol quadre simptomatològic que es pugui identificar amb la COVID-19.

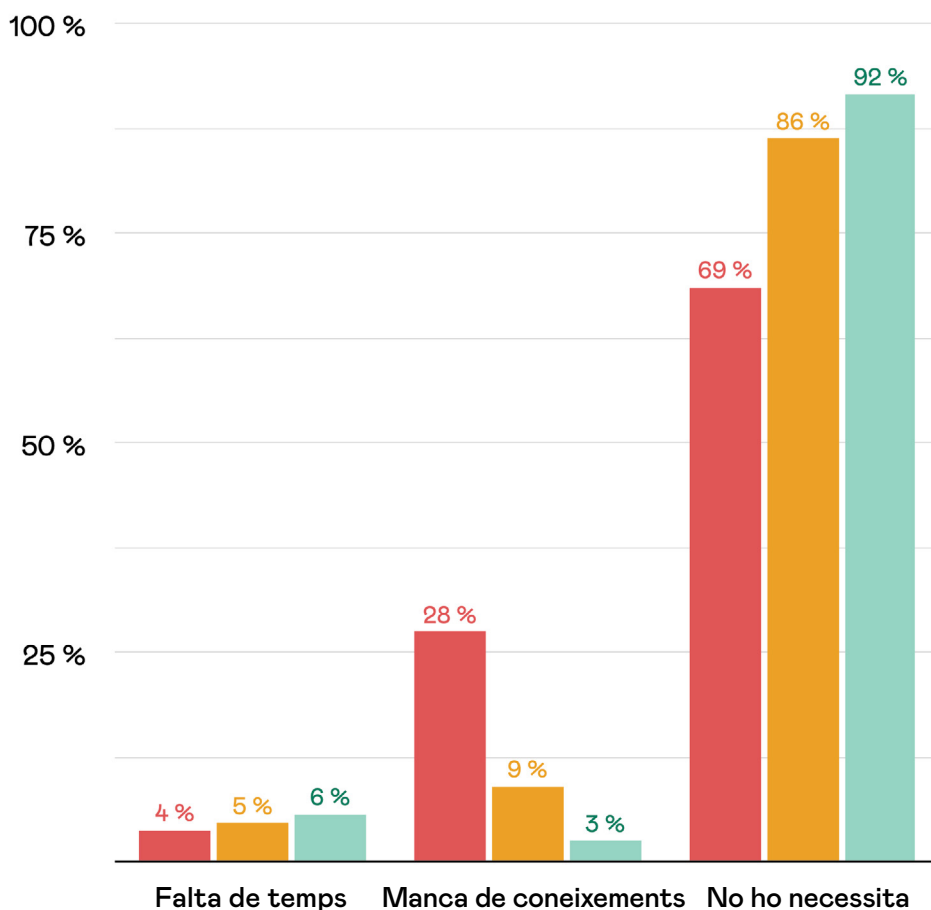
Per què reobrir

Des d'una perspectiva educativa i social

Després del retrocés de la primera onada de contagi del virus SARS-CoV-2 i l'aturada total de l'economia durant els mesos de març i abril, es va començar a generar un debat sobre la necessitat de reobrir parcialment els centres educatius. L'objectiu declarat era protegir el dret a l'educació, a banda de procurar contenir l'extensió de les bretxes educatives. Les dades disponibles de Catalunya mostren que la resposta de l'alumnat davant l'educació a distància ha estat molt desigual.

Gràfic 1
Motiu pel qual les mares no donen suport a l'estudi, per a mares amb estudis obligatoris, postobligatoris o universitaris

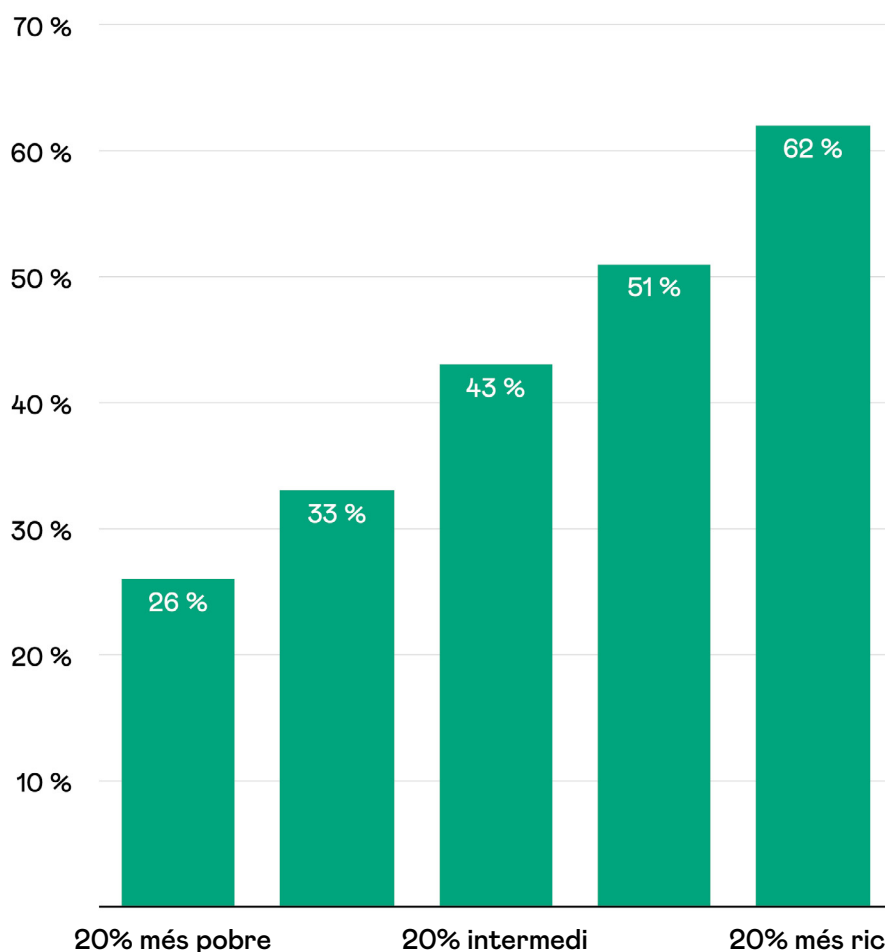
Font: Bonal i González (2020)

Com mostren Bonal i González (2020), **durant les primeres setmanes del confinament, quasi el 30 % dels alumnes no van tenir pràcticament cap tipus d'activitat d'aprenentatge ni connexió amb els seus docents o tutors**, i la majoria eren alumnes situats al segment de les rendes més baixes. Aquest fet era esperable, atès que tant l'accés a un dispositiu per persona com el suport familiar a la llar estan molt relacionats amb el nivell socioeconòmic de les famílies. Aquests resultats són coherents amb els que s'han observat en altres països, com el Regne Unit i els Països Baixos (Andrew *et al.*, 2020; Bol, 2020).

Gràfic 2
Llars que disposen d'un dispositiu per persona, per quintil de renda

Font: Bonal i González (2020)

Per tant, el dret a l'educació només es pot desplegar plenament en l'educació presencial o semipresencial. En conseqüència, cal esperar que el confinament hagi tingut un fort impacte en la igualtat d'oportunitats i que, així mateix, hagi frustrat les expectatives i la percepció de les famílies sobre quines són les regles del joc per al progrés educatiu de l'alumnat. Com apunta Fernández Enguita (2020a), *"l'escola socialitza i té al seu càrrec la cura i l'educació dels menors. En temps normals, el primer aspecte l'oblidem, perquè el donem per descomptat en les condicions existents, però davant de la pandèmia passa a un primer pla"*.

“ La pèrdua d'aprenentatge que està suposant el tancament d'escoles tindrà conseqüències sobre l'economia

Finalment, no és menys notable l'efecte que el confinament té sobre el desenvolupament psicosocial dels nens. L'escola és, a banda d'un espai d'aprenentatge, el lloc de trobada i de socialització per excel·lència per a ells. L'absència d'aquest lloc durant un llarg període tindrà efectes dels quals només podrem calibrar la magnitud real a llarg termini.

Des d'una perspectiva econòmica

Més enllà de l'imperatiu socioeducatiu, hem de considerar també l'alentiment del creixement del capital humà: la pèrdua d'aprenentatge que està comportant el tancament de les escoles tindrà conseqüències sobre la formació de la població jove i, per tant, sobre l'economia. I, d'altra banda, l'obertura econòmica és avui la preocupació principal de les polítiques públiques, atès que l'economia aspira a recuperar el seu potencial productiu tant com pugui.

A això s'afegeix l'efecte més tangible sobre les capacitats laborals actuals. Si a Espanya hi ha avui vuit milions d'alumnes menors de 18 anys, és possible que un percentatge important dels treballadors (i de les empreses) depenguin de la reobertura per recuperar tota l'oferta laboral possible, ja sigui presencial o telemàtica. Assumint que els infants de menys de 12 anys necessiten que algú en tingui cura, ens referim probablement a:

1. un progenitor a temps complet per a la franja de 0 a 6 anys;
2. un progenitor a temps parcial per als infants d'entre 6 i 12 anys, i
3. un progenitor a la llar supervisant els nens d'entre 12 i 16 anys, però que pugui teletreballar a temps complet.

En aquesta situació, la no-reobertura dels centres educatius pot tenir un cost econòmic agregat molt alt, tant a curt com a llarg termini. Aquest cost no es repartirà de manera simètrica entre la població. Així doncs, avui és més necessària que mai, ja sigui per raons redistributives o agregades, fer una forta inversió i tenir uns criteris clars per poder garantir la reobertura segura dels centres educatius.

La no reobertura dels centres educatius pot tenir un cost econòmic afegit molt alt (Foto: Dusan Petkovic/iStock)

Per a qui reobrir

Queda clar, doncs, que l'accés a l'escola és tant un dret social com una necessitat econòmica i, per tant, se n'hauria de garantir la universalitat en la mesura que sigui possible. No obstant això, les restriccions epidemiològiques fan impossible i indesitjable un retorn a l'escola com si res no hagués passat. La necessitat de reduir la probabilitat de contagi (els mecanismes del qual es detallen a la secció següent) requereix definir dos elements clau de decisió:

1. **Un mínim universal de presencialitat**, que inevitablement estarà per sota dels nivells actuals. Concretament, aquest mínim no serà igual per a totes les comunitats autònomes, atès que tenen una diferent incidència de la pandèmia i una diferent superfície disponible a les escoles (fruit de la densitat poblacional), i podria oscil·lar entre 4 i 6 hores al dia per a tots els alumnes. Per garantir aquest mínim universal, serà necessari contractar més personal docent, com a conseqüència de la reducció de la mida dels grups.
2. **Uns criteris clars sobre la prioritització de l'alumnat que hagi d'accedir a plans extraordinaris de reforç presencial, orientats tant a tenir-ne cura com a cobrir les necessitats educatives i socioemocionals de l'alumnat.**

Quan una política pública no pot arribar a tota la ciutadania en la mateixa intensitat, els criteris de prioritització dels diferents grups de beneficiaris o receptors són normalment endògens a l'economia política i a l'estructura social. En el cas de la prestació d'un servei educatiu, s'hi suma l'anomalia d'un mercat de treball en què una proporció no menor de les famílies amb necessitats de conciliació acostumen a situar-se entre les rendes mitjanes en la distribució.

La tensió entre facilitar la conciliació dels pares que treballen (treballadors normalment fixos) o protegir els nens que provenen de famílies amb ingressos més baixos (treballadors temporals) es reproduïx quan es tracta de decidir **qui ha de passar més hores a l'escola** després de la reobertura. Nosaltres proposem combinar els dos criteris en la mesura que sigui possible.

Criteri de prioritat 1: la vulnerabilitat socioeconòmica

Des del punt de vista educatiu, els **alumnes de les famílies més vulnerables són els que es beneficien més de l'atenció presencial directa** i de la tutorització i el reforç individualitzat o en grups molt petits. Això té una segona justificació, atès que són els qui han viscut el confinament en pitjors condicions d'habitatge, de salut física i emocional i de pobresa. L'atenció a través de la tutorització individualitzada (en grups molt petits) és una estratègia que té un fort impacte positiu, especialment en l'alumnat més vulnerable, a un cost moderat (Fryer, 2017; Education Endowment Foundation, 2018).

El Regne Unit ha anunciat ja el llançament d'un programa de 1.200 milions d'euros implantant mòduls extra d'atenció personalitzada per a aquells alumnes que ho necessitin (*The Guardian*, 2020).

“Els alumnes de les famílies més vulnerables són els que més es beneficien de l'atenció presencial directa i la tutorització

A l'hora d'identificar la prioritització, seria desitjable que **el finançament estigués directament associat i adreçat a la realitat de cada alumne** a cada centre, cosa que es podria materialitzar a partir de les dades familiars d'ingressos segons l'IRPF o de les dades de la Seguretat Social (i seguint el que moltes comunitats autònomes ja fan per atorgar beques i ajuts); tanmateix, en els casos en què això no sigui possible (com, per exemple, en el cas de PROA), el finançament serà rebut i gestionat directament pel centre, en funció de les característiques socioeconòmiques de l'alumnat (per exemple, la proporció d'alumnes de nivell socioeconòmic més baix). En aquests casos, el centre gestionarà directament la prioritització dels programes de suport tutorial.

Criteri de prioritat 2: la conciliació

La vulnerabilitat econòmica s'encreua amb la dimensió de la cura, sense solapar-s'hi del tot: és veritat que a les llars amb més ingressos (1) la capacitat per accedir a recursos propis addicionals per completar la necessitat de la cura és més gran i (2) la probabilitat que el treball dels progenitors, per la seva naturalesa, sigui convertible a distància o es pugui modular d'una manera més flexible és major. Però moltes vegades no és així.

A més, quan la vulnerabilitat econòmica s'uneix a la impossibilitat de reenfocar els temps i les tasques del treball, **la necessitat de suport per part de les escoles es multiplica**. Per exemple, al Regne Unit, el fet de pertànyer a sectors considerats essencials ha estat un criteri a l'hora de garantir l'accés a l'educació presencial des del primer moment.

“Quan s'uneixen vulnerabilitat econòmica i impossibilitat de reenfocar els temps i les tasques del treball, la necessitat de suport per part de les escoles es multiplica

En aquesta fase, caldria ampliar aquest criteri a la capacitat de convertir el treball dels pares/mares en tasques a distància i flexibles. Una possibilitat per fer-ho viable és que els seus ocupadors signin certificats de treball presencial, sempre amb la supervisió correcta de la inspecció corresponent.

Els centres remetran a l'Administració una **proposta de recursos addicionals** per a personal associat a la cura i a la supervisió de tasques en espais degudament condicionats. En cas que aquests espais no existeixin als centres educatius, serà necessària la participació d'altres agents, principalment governs locals, perquè puguin facilitar espais municipals.

Criteris addicionals: l'edat i l'alumnat amb NESE

Normalment, la **necessitat d'atenció educativa dedicada** està molt correlacionada amb l'edat i amb les necessitats específiques de suport educatiu (NESE), que engloba necessitats educatives especials, com ara dificultats d'aprenentatge, o per incorporació tardana. Tant els infants més petits com l'alumnat amb NESE requereixen un temps extra de dedicació presencial al centre.

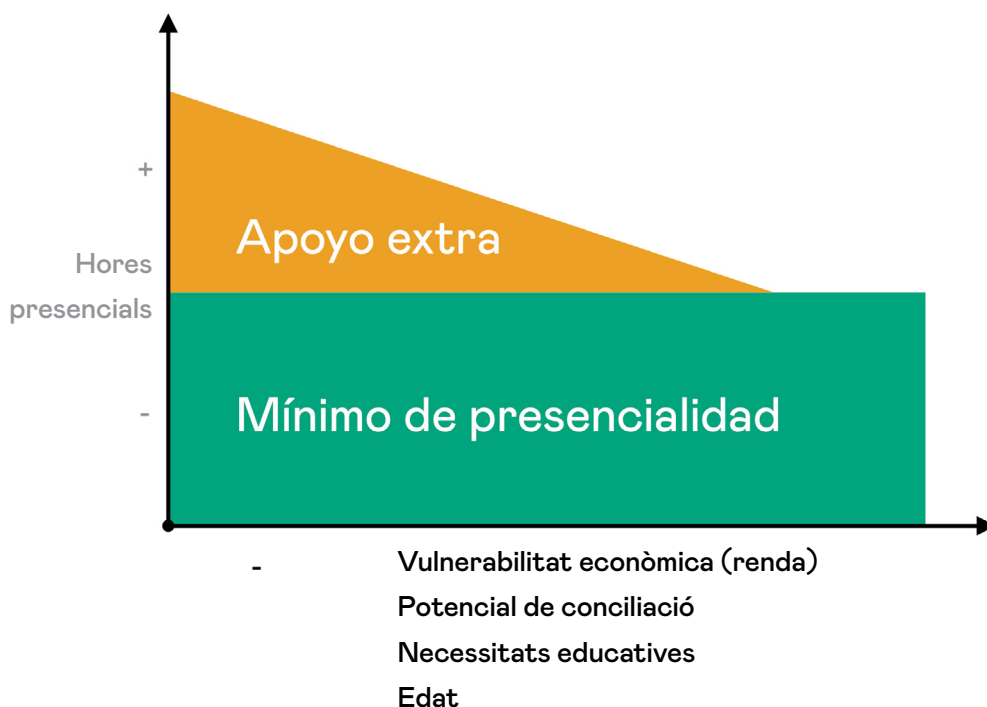
Els nens més petits com l'alumnat NESE requereixen d'un temps extra de dedicació presencial al centre

Pel que fa al criteri d'edat, la divisió infantil/primària versus secundària és la natural, i el segment de 12 anys o més és el necessita menys atenció presencial: això és especialment avantatjós per a la prestació del servei, perquè sabem que, per sota dels 12 anys la probabilitat de contagi es redueix respecte a la dels nens d'entre 12 i 18 anys. Per tant, té sentit que la **presencialitat mínima de l'alumnat d'educació infantil i primària hagi de ser més gran**, i també la inversió que l'acompanyi.

Paral·lelament, els alumnes amb NESE, que poden seguir l'aprenentatge, però d'una forma menys autònoma (i que tenen menys suport acadèmic a la llar), necessiten l'acompanyament presencial durant més hores. Moltes vegades, però, aquestes necessitats educatives no es poden aproximar per l'edat, pel grau de conciliació ni per la vulnerabilitat econòmica. En aquests casos, els mòduls d'atenció extra s'haurien d'activar igualment.

Gràfic 3

Mecanismes d'accés a la presencialitat per tal d'assegurar l'equitat i un risc epidemiològic baix

Qui decideix? Descentralització vs. universalitat en els criteris

La lògica és, doncs, que **tots els centres educatius prestin uns serveis mínims essencials per a tots els alumnes d'entre 4 i 6 hores (segons la seva ubicació, infraestructures i recursos)**, i que, a partir d'aquí, les respostes modulars addicionals depenguin d'una combinació del compliment dels quatre criteris descrits més amunt per part de l'alumnat.

Per poder fer efectiva aquesta prioritització i l'atenció diversificada de les necessitats de cada alumne, **les escoles han d'aspirar a donar una resposta d'escola a temps complet**, ampliant la jornada per als centres amb una jornada contínua, en la qual fonamentalment s'atén alumnat vulnerable en algunes comunitats autònomes (Hóspido *et al.*, 2019).

Com apunta Sintés (2019), aquest plantejament **permet donar respostes més individualitzades i flexibles per als alumnes i per a les famílies**, però també per als docents del centre. En un context com l'actual, mantenir els centres educatius tota la jornada sembla especialment rellevant.

Però la universalització dels criteris té uns límits i seran aquests els que obligaran a prendre les decisions més difícils. D'una banda, els centres coneixen millor la realitat educativa i familiar de cada nen. De l'altra, els treballadors i les empreses disposen d'informació més detallada del grau de modularitat i susceptibilitat de passar a fer a distància les tasques que s'acomplien presencialment fins ara.

Així doncs, sembla que **l'oferta educativa de la reobertura escolar requereix models individualitzats i flexibles, atenent la realitat de cada centre educatiu**. Però, al mateix temps, la no-proporció d'uns criteris universals podria eixamplar les desigualtats entre els centres i dificultar la decisió tècnica de cadascun d'ells. Per tant, ens sembla convenient proporcionar unes guies mínimes generals obligatòries a escala estatal o autonòmica, i alhora deixar un marge suficient a cada centre perquè asseguri la millor manera d'assolir aquests mínims, d'acord amb les seves circumstàncies.

L'equipament necessari

Per tal d'assegurar un mínim de presencialitat i els mòduls addicionals amb un màxim de seguretat epidemiològica, **és necessari ampliar la capacitat humana i espacial** de la majoria dels centres educatius.

Per exemple: si, com proposem, els alumnes s'han de dividir en subgrups i l'atenció docent no pot ser a temps complet per a tots, sembla lògic **habilitar recursos humans i espais per tal de combinar el suport presencial amb el treball autònom online** (però al centre o en un espai municipal). Això s'ha d'oferir amb el corresponent esforç de finançament de més personal i de condicionament de més espais, prioritzant si cal els centres amb més densitat d'alumnat per superfície i amb més proporció d'alumnat vulnerable (que requereix més atenció presencial).

Per a això, els 2.000 milions d'euros que ha plantejat el Govern espanyol són un bon primer pas, però probablement **es necessitaran més recursos, i caldrà que les comunitats autònomes garanteixin que s'apliquen a les prioritats assenyalades**, que principalment han d'incloure:

1. Els recursos humans i la capacitat de modificació dels espais per **complir els serveis mínims definits** a tots els centres educatius per a tots els alumnes.
2. Els recursos humans i la capacitat de modificació dels espais per a **aquells centres que tinguin més necessitats, sobre la base dels quatre criteris** plantejats: nivell socioeconòmic (tutories i reforços individualitzats), necessitats de conciliació (supervisió i habilitació d'espais), NESE (suport psicopedagògic) i edat (més personal docent a l'educació infantil i a la primària)..
3. Els serveis de càtering necessaris per als centres que no tenen menjador escolar.
4. Els dispositius tecnològics que permetin fer operatiu l'aprenentatge més autònom dels alumnes que necessiten menys presencialitat i la prevenció davant de potencials tancaments de centres en el futur.
5. Els incentius econòmics necessaris per tal de garantir que l'absentisme no es multiplica en els segments més vulnerables de la població, oferint ajudes i beques a les llars, condicionades a l'assistència al centre.

Seguint el model amb la norma i la implementació del nou ingrés mínim vital aprovat a Espanya al juny (Reial decret 20/2020, BOE), les accions que es fessin amb aquesta inversió vertebral en cadascuna d'elles **haurien d'estar sotmeses a un procés d'avaluació independent**, que permetés afinar, corregir i millorar la política en les seves diferents iteracions.

Com reobrir de forma segura

Encara queden moltes incerteses sobre el virus i el seu contagi, però n'hi ha algunes característiques que podem prendre com a premisses (almenys mentre no siguin descartades per noves dades científiques):

- **Els infants de menys edat tenen menys probabilitats de contagi.** La recopilació de dades disponibles fins ara assenyala una taxa d'infecció menor (Munro *et al.*, 2020) per sota de l'edat adolescent. No obstant això, (1) aquesta taxa no és zero, sinó que la probabilitat de contagi és d'aproximadament la meitat (subjecta a un considerable interval d'incertesa); (2) a partir dels 12-13 anys, aquesta diferència comença a reduir-se.
- **El contagi d'aquest coronavirus, com el d'altres virus familiars afins, no segueix un patró necessàriament lineal.** Els episodis de supercontagi, en què una sola persona transmet el virus a moltes altres persones, són responsables d'una part important del total d'infeccions. Una [anàlisi](#) de la London School of Hygiene & Tropical Medicine i de l'Alan Turing Institute suggereix que, efectivament, la majoria dels contagis depenen d'una minoria de casos.
- **Aquests episodis de supercontagi són més probables quan es donen una sèrie de condicions.** El Ministeri de Salut japonès va definir aquestes condicions com "les tres C": contactes pròxims en espais tancats i concorreguts (closed spaces, crowded places, close-contact settings), en què les gotetes de saliva que potencialment continguin el virus poden viatjar més fàcilment d'una persona a una altra i causar la infecció.

La suma d'aquests indicis planteja una **paradoxa per al món educatiu**: encara que els nens són menys susceptibles a la transmissió, el context escolar compleix les condicions necessàries per produir episodis de contagi massiu, particularment si recordem que aquests espais no són habitats exclusivament per menors (també hi ha el professorat, el personal administratiu i de suport, les mares i els pares).

El context escolar compleix amb les condicions necessàries per a produir events de contagi massiu

Així doncs, la premissa epidemiològica per retornar a l'activitat educativa ha de ser minimitzar la presència de condicions que afavoreixin episodis de contagi comunitari o massiu, primer i principalment entre els adolescents i el personal adult, i després entre els infants. Per aconseguir-ho, sempre dins dels tres models-marc proposats (temps complet, temps parcial, mixt) i partint del principi de l'autonomia de cada centre, hi ha almenys quatre grups de mesures (sense pretensió d'exhaustivitat):

1. **Contactes entre adults.** Establir contactes prioritaris i inevitables entre adults partint d'un protocol establert prèviament que redueixi les reunions al mínim i aprofiti les eines del teletreball.
2. **Condicions de bioseguretat.** Mantenir unes condicions que redueixin "les tres C":
 - Garantir, en la mesura que sigui possible, unes distàncies mínimes de 2 metres entre els infants i/o els adults, que poden ser menors si són exclusivament entre menors de 12 anys.
 - Mantenir uns protocols de ventilació continuada (en la mesura en què ho permetin les instal·lacions i el clima) a tots els espais tancats.
 - Orientar la disposició dels espais (aules, menjadors, zones d'esbarjo, àmbits de transport, llocs de reunió, etc.) de manera que es minimitzin les trajectòries encreuades i frontals entre persones, per reduir el risc de desplaçament de les gotetes.
 - Reduir les rotacions i les superfícies compartides, assignant espais, utensilis, mobiliari, etc. d'una manera constant i sostinguda per als mateixos grups d'individus.
 - El personal adult i els alumnes a partir d'una edat (possiblement a partir dels 8 o 10 anys) hauran de portar màscara en tot moment.

3. **Grups constants.** Definir grups reduïts de contacte constant, tant dins com fora de l'aula. La dimensió mínima del grup vindrà determinada per dos factors: a) la disponibilitat de personal adult; b) l'edat i les condicions contextuais dels infants, que permetin períodes autònoms. Com ja s'ha indicat, seria una bona idea associar, en la mesura que sigui possible, uns mateixos espais amb unes mateixes persones, sempre que es mantingui un protocol de ventilació adequat que garanteixi la bioseguretat d'aquests espais. Això pot ser més complex a l'ESO, on la rotació del personal docent per grups és permanent.
4. **Escalonament d'horaris.** Dins els marges que cada context permeti, serà útil escalonar els horaris per reduir la densitat en l'ús dels espais; d'aquí ve el plantejament d'una "escola a temps complet" flexible. Això serà particularment important en aquells llocs en què l'arribada i la recollida dels alumnes comportin aglomeracions en espais tancats.

És important remarcar, una vegada més, que **no s'ha de desatendre el contacte entre adults** en els centres educatius. Cap d'aquestes mesures, ni cap altra que s'hi hagi d'afegir, es pot dissenyar de manera específica per a tots els espais. L'autonomia de cada comunitat autònoma i de cada centre és imprescindible per tal d'ajustar-les tan bé com sigui possible a cada context físic i social. Però l'objectiu continua essent el mateix: minimitzar la probabilitat que sorgeixi un brot al centre educatiu. Ara bé, també és necessari disposar d'eines per detectar-lo.

Sistema d'alerta comunitària

Malauradament, la disponibilitat de proves diagnòstiques és extremament limitada. L'ideal epidemiològic (una mostra representativa periòdica a nivell de barri, districte, municipi) no sembla que sigui viable ni a Espanya ni enlloc. Mentre la situació sigui aquesta, **és imprescindible establir un protocol**, conegut i assumit per tota la comunitat educativa, inclosos les mares, els pares i els tutors. Aquest ha de partir del report al centre de qualsevol quadre simptomatològic similar a una infecció respiratòria no tan sols d'un membre de la comunitat, sinó de qualsevol persona que formi part del nucli familiar o de convivència dels seus membres.

Idealment, la presència d'aquest quadre **hauria d'activar una prova diagnòstica** sobre la persona afectada i el seu cercle de contacte immediat, i una quarantena preventiva de les mateixes persones mentre se n'esperen els resultats. En cas que es pugui accedir a la prova i que el resultat sigui positiu, el centre, la inspecció o l'Administració pública de referència hauran de valorar com procedir, en funció de la disponibilitat de proves diagnòstiques.

Si n'hi ha, seria recomanable prendre unes poques mostres seguint el criteri del [conglomerat epidemiològic](#) (grup de risc de contagi). Si no n'hi ha, el centre haurà d'avaluar si fa una **quarantena preventiva total o parcial** de tots els alumnes i docents del centre, en funció del grau i de la intensitat dels contactes del cas positiu amb la resta de la comunitat. Aquest mètode és lluny de ser l'ideal, però almenys ofereix un instrument d'alerta relativament accessible a escala comunitària.

En termes operatius, i com a recomanació final, cada centre educatiu hauria de comptar no tan sols amb una persona de referència destinada a gestionar i a organitzar els protocols relacionats directament amb la pandèmia, sinó amb **un professional mèdic o epidemiològic de l'àmbit públic**, coneixedor del context immediat del centre, a qui poder consultar en cas de necessitat.

Per acabar, val la pena recordar que estem davant d'un fenomen inusitat, que ha de compatibilitzar els drets fonamentals amb el criteri superior de les recomanacions de les autoritats sanitàries. Les propostes elaborades en aquest document (sobre com s'han de reobrir els centres educatius i què s'ha de tenir en compte, des del punt epidemiològic) són a penes l'inici d'un procés d'aprenentatge i de reajustament inevitable.

Perquè les iteracions siguin màximament possibles, hauríem de seguir el doble **criteri d'acumular coneixement i comparar sistemàticament**. Això permetria aprofitar l'aparició natural de quasiexperiments per recollir informació sobre l'efecte de canviar un paràmetre o un altre, amb relació a la forma de contagi, el dret a l'educació i la seva prioritització, o les necessitats de les famílies i les empreses. I això altrament seria inaccessible.

REFERÈNCIES

Alison A, Cattan S, Costa-Dias M, Farquharson C, Kraftman L, Krutikova S, Phimister A & Sevilla A. [Learning during the lockdown: real-time data on children's experiences during home learning](#) (2020)

Bonal X & Gonzalez S. [Desigualtats d'aprenentatge en confinament. Resultats destacats](#) (2020)

Bol T. **Inequality in homeschooling during the corona crisis in the Netherlands.** First results from the LISS Panel (2020)

Education Endowment Foundation. [Small group tuition; Teaching & learning toolkit](#) (2018)

Fernández Enguita M. [Un decálogo para la vuelta a la escuela](#) (2020)

Fernández Enguita, M. **¿Cómo organizamos la vuelta a la escuela?** The Conversation (2020)

Fryer Jr, R. G. **The production of human capital in developed countries: Evidence from 196 randomised field experiments.** In *Handbook of economic field experiments* (Vol. 2, pp. 95-322), North-Holland (2017)

The Guardian. [English schools to get £1bn to help pupils catch up after lockdown](#) (2020)

Hóspido L, Crespo L, Fernández M & Montalbán J. **¿Qué sabemos sobre el efecto del tipo de jornada escolar en el rendimiento académico?** Dentro de "Indicadores comentados sobre el estado del sistema educativo español", de Fundación Europea Sociedad y Educación (2019)

BOE. RD 20/2020. [Real Decreto-ley 20/2020, de 29 de mayo, por el que se establece el ingreso mínimo vital](#) (2020)

Sintes E. **Escola a temps complet. Cap a un model d'educació compartida,** Fundació Jaume Bofill, Informes Breus #59 (2019)

